

11. ВИВЧЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «ЗДОРОВ'Я, ДОБРОБУТ І БЕЗПЕКА» У 5–6 КЛАСАХ

Гущина Наталія Іванівна

кандидат педагогічних наук

Василяшко Ірина Павлівна

В умовах воєнного стану змінилися акценти національної реформи шкільної системи освіти «Нова українська школа», зокрема, це стосується переосмислення впливу на формування особистості соціальної та здоров'язбережувальної галузі освіти. Насамперед в інтегрованому курсі «Безпека, здоров'я та добробут» життя та здоров'я розглядаються через призму безпеки як базової потреби та цінності.

Рекомендації розроблені для вчителів, які викладають інтегрований курс «Здоров'я, безпека та добробут» в 6 класі за модельною навчальною програмою «Здоров'я, безпека та добробут». 5–6 класи (інтегрований курс) авторів Н. Гущина, І. Василяшко відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти. Зазначена МНП є складником комплексу модельних навчальних програм створених співробітниками Інституту педагогіки НАПН України та провідними фахівцями предметних галузей.

Метою інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» як складника соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі є розвиток особистості, яка здатна до самоусвідомлення, гармонійної соціальної й міжособистісної взаємодії, спрямованої на збереження власного здоров'я та здоров'я інших осіб, дбає про безпеку, виявляє підприємливість та професійну зорієнтованість для забезпечення власного і суспільного добробуту. Для реалізації означеної мети МНП виокремлені такі завдання інтегрованого курсу:

- виховання дбайливого та усвідомленого ставлення до особистого здоров'я, безпеки, добробуту, ціннісного ставлення до здорового способу життя;
- формування уміння визначати альтернативи і ризики, прогнозувати наслідки, ухвалювати рішення з користю для власної безпеки та безпеки інших осіб, здоров'я і добробуту;
- розвиток уміння вчитися, потреби самопізнання як засобу підвищення рівня добробуту і збереження здоров'я;
- сприяння індивідуальному розвитку підприємливих якостей та поведінки свідомого споживача.

МНП побудована лінійно-концентрично. Зміст інтегрованого курсу структурований так, щоб зберегти наступність і послідовність вивчення тем, понять від початкової школи протягом 5–6 класів та врахувати міжпредметні (з іншими предметами соціальної та здоров'язбережувальної галузі), міжгалузеві зв'язки (з природничою, громадянською та історичною, мовно-літературною, математичною, інформатичною, технологічною галузями). Концентричність реалізується через міжтематичну інтеграцію змісту та концентричне вивчення змістових ліній. Такий підхід забезпечуватиме поступове нарощування складності матеріалу, його актуалізацію, повторення, закріплення, що сприятиме формуванню комплексу ключових компетентностей, які визначені Державним стандартом базової середньої освіти. Зміст програми узгоджено зі змістом МНП інших освітніх галузей. Тому вчителі можуть розробляти інтегровані уроки, що уможливить розвиток у учнівства ключових компетентностей і наскрізних умінь та формування цілісної картини світу.

З метою реалізації МНП, якісної організації освітнього процесу в 6 класі з урахуванням змішаного/дистанційного навчання під час воєнного стану авторським колективом (Гущина Н.І., Василяшко І.П., за редакцією Бойченко Т.Є.) створено навчально-методичні ресурси:

Підручник містить 18 параграфів. Кожний параграф має три основні складові: початок як стартове завдання та мотивація; основна – формування, закріплення, узагальнення нових знань/умінь/навичок. Зміст структуровано за підтемами, знання не подаються в готовому вигляді, а здобуваються через аналіз інформації, дослідження, проєктну діяльність, функціональне читання, компетентнісні завдання, моделювання ситуацій; прикінцевий для визначення ключових ідей теми та рефлексії. Методичний апарат підручника є конструктором, який дозволяє реалізувати всі основні етапи уроку від актуалізації та мотивації до корекційно-рефлексивного. Це мінімізує час учителя на підготовку до уроку та звільняє час для творчості. На основі рубрик та завдань, що подані у параграфі, можна легко сконструювати не тільки будь-який етап уроку, а й розробити інтегровані уроки, STEM-заняття у тісній співпраці з педагогами інших предметів та батьками. Підручник сприяє задоволенню потреби всіх учасників освітнього процесу: для учнів є цікавою й ефективною навчальною книгою; для вчителів це основа для побудови власної методичної системи; для батьків стане зрозумілим порадиником у наданні допомоги своїм дітям у навчанні та становленні особистості.

Тематично-календарне планування, в якому розподіл годин є орієнтовним. За необхідності й виходячи з наявних умов навчально-методичного, матеріально-технічного забезпечення та потреб здобувачів освіти, учитель може самостійно змінювати обсяг годин, відведених програмою на вивчення окремого розділу, у тому числі змінювати порядок вивчення розділів і тем. Учитель може пропонувати власну тематику для обговорення, бесід, досліджень, проєктів, акцій, практичних і творчих завдань, зокрема й тих, що підлягають обов'язковому оцінюванню.

Цифровий додаток з медіатекою, корисними посиланнями, інтерактивними вправами, робочими аркушами для самостійної роботи учнів і учениць та методичними матеріалами для вчителя і батьків: <http://inform1.yakistosviti.com.ua/zdorovia-dobrobut-bezpeka/6-klas>.

Відповідно до змісту МНП методичні ресурси структуровані за змістовими розділами: Вступ, Вчусь вчитися, Моя безпека, Моє здоров'я, Мій добробут, Я серед людей. У кожній змістовій лінії виділені основні теми, які уточнюються підтемами. Сприйняття та вивчення навчальних матеріалів шестикласниками відбувається через призму особистісного виміру від внутрішнього «Я» до гармонійної та безпечної взаємодії з навколишнім світом, побудови взаємин у спільноті та суспільстві у цілому. Кожен учитель може змінювати, з огляду на власний досвід, послідовність вивчення розділів і тем у їх межах, обсяг, глибину й науковість їх розкриття, організацію освітньої діяльності, зважаючи на місцеві особливості, пізнавальні інтереси і психолого-вікові особливості здобувачів освіти. Війна в Україні вимагає суттєвого розширення питань, пов'язаних з небезпеками воєнного характеру. Тому автори внесли відповідні зміни до МНП та рекомендують вивчати розділ «Безпека» на початку року. При плануванні роботи не варто чекати офіційних доповнень до Державних стандартів базової середньої освіти у соціальній та здоров'язбережувальній галузі й змін у модульних навчальних програмах. Ці питання необхідно враховувати при написанні навчальної програми освітнього закладу. Особливу увагу необхідно приділити базовим темам, що пов'язані з ризиками воєнного характеру та їх наслідками, наприклад: поведінка з вибухонебезпечними предметами, правилами евакуації, поведінки під час повітряної тривоги, харчування у регіонах з утрудненим забезпеченням продуктами, якісною питною водою тощо. Певні акценти потрібно зробити розглядаючи тему впливу екологічних умов на здоров'я, добробут, розширити розгляд питань пов'язаних з соціальною, психологічною сферами життя, здоров'я та добробуту.

За компетентнісного навчання урок «Здоров'я, безпека та добробут» рекомендуємо розпочинати з проблемного питання або актуальної ситуації. На початку кожного параграфу подана певна ситуація та коло запитань для обговорення і надалі пропонується визначити шляхи її вирішення (фото 1). Проте бажано використовувати ту проблематику, яка хвилює учнівство на час проведення заняття.

Фото 1. Приклади проблемної ситуації в § 11 для стартового завдання

§ 11. Харчування та здоров'я

Я взяв термос із трав'яним чаєм, пригортайтеся.

Я не обідаю вдома, а відразу йду на тренування. Після них завжди голодна, але вистачає ланч-бокса, який щодня готує мама.

Мій дідусь іноді каже: «Коли хліб на возі, то нема біди в дорозі».

Я не беру ланч-бокса, але маю із собою пачку печива або чипсів.

- Що впливає на формування харчових звичок та уподобань людини? Як ви розумієте приказку від дідуся одного з персонажів?
- Чи правильно роблять підлітки, які дотримуються режиму харчування й беруть перекуси із собою, коли немає можливості поїсти вдома? Хто з них має більш корисну для здоров'я їжу?
- Як ти організуєш своє харчування, коли немає можливості поїсти вдома? Як впливає такий режим харчування на твій розвиток та здоров'я?
- Проаналізуй страви на фото в . Як ти вважаєш, яка з них найбільше підходить для твого харчування поза домівкою? Поясни чому.

Гнучкість мислення як складник математичного мислення виявляється в умінні змінювати способи розв'язання завдання, виходити за межі звичного способу дії, знаходити нові варіанти розв'язання проблем при зміні заданих умов. Інша якість математичного мислення – активність. Вона характеризується бажанням обов'язково розв'язати поставлену проблему, вивчити різні підходи до її вирішення, досліджувати різні варіанти постановки цієї проблеми залежно від зміни умов, планувати алгоритм дій для її досягнення. Активність мислення в учнівства проявляється також у бажанні розглянути різні способи розв'язання однієї і тієї ж задачі. На уроках пропонуємо використовувати статистичні методи, що також розвиває математичну компетентність. Наприклад, спочатку ознайомлюються із загальною інформацією про соціально небезпечну хворобу туберкульоз, процеси інфікування, аналізують офіційні дані, а потім результати представляють у вигляді діаграм.

Інформаційно-комунікаційна компетентність на уроках «Здоров'я, безпека та добробут» формується наскрізно. При виконанні запропонованих компетентнісних завдань здобувачі освіти використовують цифрові технології для активної участі в суспільному житті, наприклад, беруть участь у всеукраїнському опитуванні, додають свої ідеї добрих справ на спільний інтернет-ресурс, узагальнюють чи логічно організують інформацію щодо безпеки, здоров'я при виборі засобів гігієни, при плануванні заходів, створення кейса вправ для розвитку здібностей, разом з батьками підбирають вправи для укріплення здоров'я, рецепти для здорового харчування. Такі завдання сприятимуть формуванню ціннісного ставлення до цифрових технологій, розуміння необхідності дотримання безпечного, відповідального та етичного спілкування в інформаційних мережах; усвідомлення переваг і загроз використання інформаційно-комунікаційних технологій і соціальних мереж, розуміння проблем і наслідків комп'ютерної залежності.

Для наскрізного формування підприємливості та фінансової грамотності на уроках «Здоров'я, безпека та добробут» учні та учениці вчать прогнозувати та оцінювати ризики прийняття рішень та критично мислити, визначають власні слабкі і сильні сторони для проєктування майбутньої професійної діяльності і власного добробуту, вчать визначати власні потреби, ставити мету і досягати її, прогнозувати та оцінювати ризики прийняття рішень при створенні власного сімейного соціального підприємства. У процесі діяльності шестикласники усвідомлюють важливість володіння інструментами планування і контролю доходів, витрат для майбутнього добробуту розуміння важливості ощадливості й раціонального використання коштів.

Компетентнісний підхід передбачає викладання теми через створення проблемних ситуацій, розв'язання практико-орієнтованих завдань, що своєю чергою дають змогу учнівству проводити аналіз та синтез інформації, оцінювати її та створювати новий продукт, формуючи ціннісне ставлення до здоров'я та безпеки.

Фото 2. Приклади завдань, які даються на різних етапах вивчення теми

- Чим відрізняється соціальна реклама від комерційної?
- Як протидіяти впливу реклами?
- Які види реклами тобі відомі? Наведи приклади різних видів реклами, які трапляються тобі у ЗМІ, відеоблогах, соціальних мережах. Чи вважаєш ти, що необхідно заборонити якісь види реклами?
- За наведеними висловами визнач неправдиву інформацію в рекламі.
Вживання шоколаду робить людину щасливою.
Справжнє молоко перемагає зло.
Куріння допомагає заспокоїтися.
Семки (насіння соняшника) зближують друзів.
На зекономлені від купівлі сигарет гроші можна придбати щось корисне.

Досліди рекламу, яку ти зустрічаєш в інтернеті. Порахуй кількість соціальної, комерційної, політичної та особистої реклами. Зроби висновок, який вид реклами переважає і чому. Обери один приклад та проаналізуй. Зроби висновок, чи допомагає такий аналіз критично ставитися до рекламованих продуктів. Результати дослідження занотуй у .

Результати дослідження «Увага — реклама!»

Кількість реклами за видами: _____

Висновок: _____

Аналіз прикладу реклами

Показник	Характеристика
Назва реклами	
Вид реклами	
На кого розрахована	
Використані методи	
Як вплинула на тебе	

Висновок: _____

1. Знайдіть та проаналізуйте приклади реклами, метою якої є спонукання громадян України розмовляти державною мовою. До якого виду вона належить і на розв'язання яких суспільних проблем щодо безпеки та добробуту спрямована? Яка з них сподобалася вам найбільше? Чому?
2. Розробіть проєкт реклами про корисну справу. Продумайте наступні питання: вид реклами, на кого розрахована, використані методи, де варто розмістити, щоб про неї дізналося та долучилося якомога більше людей.

Представлені вправи (фото 2) реалізують системний підхід різнорівневих завдань за таксономією Б. Блума і спрямовані на розвиток навичок критичного та системного мислення, формують ключові компетентності комплексно, як от математичну, екологічну, громадянську, соціальну, мовну та інноваційність.

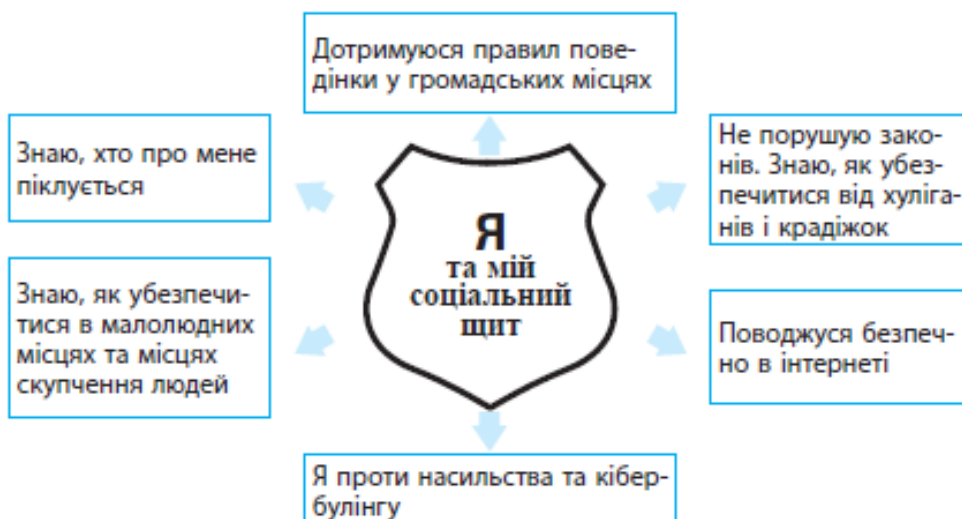
Комфортне сприйняття сторінок підручника для шестикласників і шестикласниць досягається завдяки невеликим текстам різних рубрик з опорою на візуалізовану інформацію у вигляді схем, діаграм, малюнків, моделювання ситуацій. А також подачі матеріалу в діалоговій формі у коміксах та консультацій з фахівцями різних професій. Враховуючи, що сучасне покоління – це переважно візуали, у підручнику інформація подається через таблиці, плакати, витяги з сайтів. Кожний блок інформації у різних форматах супроводжується запитаннями та практичними завданнями для розвитку умінь компетентності вільного володіння державною мовою, формування навичок функціонального читання, здатності критично осмислювати значущу інформацію, робити висновки щодо причинно-наслідкових зв'язків між критеріями та життєвими ситуаціями, оцінювати правдивість інформації та обґрунтованість висновків. Простір кожного параграфу розширюється завдяки тому, що матеріал подається не тільки через друкований формат, але і через відеоформати, інтерактивні вправи. Досвід дванадцятирічних дітей ще невеликий і тому такий підхід дозволяє краще зануритися у тему, явища і процеси, а багато разові вправлення при виконанні вправ сприяють розвитку необхідних навичок.

Застосовувати на практиці набуті вміння та навички, розвивати компетентності учнівство зможе виконуючи навчальні дослідження і проєкти індивідуально, в групі або в команді. Така діяльність збагачуватиме їх досвід у спілкуванні, сприятиме встановленню нових знайомств, допоможе усвідомити свої можливості й прагнення щодо майбутньої професії. Робота в команді сприятиме розвитку навичок співпраці, спілкування, самоорганізації, сили волі, адекватної самооцінки тощо.

Моделювання, проєктна діяльність, інтеграція змістових ліній, системне застосування дослідницьких методик навчання, закладені на рівні програми, у змісті підручника і сприяють реалізації STEM-підходів. Цього року шестикласники збудують «Щит безпеки» (фото 3). Це низка проєктів та досліджень у кожному розділі підручника, які зібрані у портфоліо, де відстежуються зміни бажань та потреб, набуття навичок і досвіду, саморозвиток і досягнення. Проєкт може стати міжпредметним через інтеграцію, синхронізацію тем програм із різних предметів та реалізовуватися з іншими вчителями.

Фото 3. Приклади завдань до проєкту «Щит безпеки»

Розглянь схему. Наведи приклади практичної користі кожного із правил.

ЧЕК-ЛИСТ «МОЯ БЕЗПЕЧНА ОСЕЛЯ»

- 1. Знаю, як поводити себе, коли перебуваю вдома наодинці
- 2. Дотримуюся правил безпечного користування електричними приладами
- 3. Не залишаю ввімкненими електроприлади, якими не користуюся
- 4. Розумію, що без дозволу батьків чи близьких не можна брати ліки і предмети побутової хімії
- 5. Умію розігріти собі їжу
- 6. Знаю види небезпек, які можуть стати причиною пожежі
- 7. Можу оцінити ситуацію і власні можливості, якщо станеться пожежа
- 8. Знаю, до кого можна звернутися по допомогу в разі аварійної ситуації
- 9. Знаю, що потрібно робити, щоб убезпечити оселю під час сильної грози чи буревію
- 10. Знаю правила користування інструментами (ножиці, молоток, пасатижі)
- 11. Знаю, як перекрити в оселі газ, якщо відчую його запах у приміщенні
- 12. Знаю, як перерити водогін, якщо протікає кран
- 13. Учуся приймати рішення щодо дій під час пожежі
- 14. Умію повідомляти про небезпеку службу захисту населення

На кожному уроці «Здоров'я, безпека та добробут» учні/учениці формують нові навички, життєві компетенції, отримують поради щодо їх розвитку. Вироблення будь-яких навичок — це довготривалий процес. Тому бажано, щоб учитель ЗБД, співпрацював з іншими вчителями-предметниками, а учні/учениці мали можливість відпрацьовувати навички і правила під час виконання вправ на інших уроках. Наприклад, співпраця з учителями з питань розвитку навичок тайм-менеджменту будуть сприяти успішному навчанню шестикласників на різних предметах. Учителю буде легше пояснювати матеріал, спираючись на результати досліджень, які учні та учениці проведуть на інших предметах. Щоб правила тайм-менеджменту «працювали» необхідно приділяти час цьому питанню іншим учителям-предметникам, використовуючи різні методичні прийоми за порадою вчителя предмета «Здоров'я, безпека та добробут».

Не всі завдання можна виконати в межах класу. Ми за розширення освітнього середовища та проведення занять на повітрі, у різних установах. Партнерству, співпраці також треба вчитися. Тому пропонуємо не нехтувати завданнями для спільного виконання з дорослими рубрики «Завдання в кінці параграфа». Такі завдання сприятимуть підвищенню дорадчої ролі батьків і опікунів, розвитку відкритості та зворотного зв'язку між школою та родиною, підвищенню рівня здоров'язбезпечувальної компетентності членів сім'ї, переконанню щодо сучасності та якості системи освіти з інтегрованого курсу, підвищенню значимості громади в управлінні життям суспільства з питань здоров'я, безпеки та добробуту.

Оцінювання. Закладам освіти при розробці системи оцінювання рекомендовано орієнтуватися на наказ МОН від 1 квітня 2022 р. № 289 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6-х класів, які здобувають освіту відповідно до нового Держстандарту базової середньої освіти».

Основними видами оцінювання результатів навчання здобувачів освіти, що проводяться закладом, є формувальне, поточне та підсумкове: тематичне, семестрове, річне. За вибором закладу оцінювання може здійснюватися за системою оцінювання, визначеною законодавством або за

власною шкалою. За умови використання власної шкали заклад має визначити правила переведення загальної оцінки результатів навчання семестрового та річного оцінювання до системи, визначеної законодавством, для виставлення у Свідоцтві досягнень. Семестрове та підсумкове (річне) оцінювання результатів навчання здійснюють за 12-бальною системою (шкалою), а його результати позначають цифрами від 1 до 12. Також рекомендуємо визначати досягнення шестикласників з предмета у рівнях (Високий, Достатній, Середній, Початковий) або визначити власну шкалу оцінювання. Підсумкове оцінювання здійснюється за визначеними критеріями в Державного стандарту базової середньої освіти, а саме:

- дотримується здорового способу життя, піклується про здоров'я;
- приймає рішення для безпеки;
- виявляє підприємливість та поводить етично для здоров'я, безпеки і добробуту;
- проводить рефлексію власної діяльності та поведінки.

Заклад освіти може визначити власні критерії на основі запропонованих у методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів або у Державному стандарті базової середньої освіти, а саме:

учень:

- турбується про особисте здоров'я та безпеку, уникає факторів ризику, реагує на фактори й діяльність, що становить загрозу для власного і суспільного життя, здоров'я, добробуту;
- визначає альтернативи, прогнозує наслідки, приймає рішення для власної безпеки та безпеки інших осіб, здоров'я і добробуту;
- усвідомлює цінність та дотримується здорового способу життя, аналізує та оцінює наслідки й ризику для здоров'я і суспільства;
- виявляє підприємливість та поводить етично для поліпшення здоров'я, безпеки і добробуту власного та інших осіб.

Отже, під час проведення уроку «Здоров'я, безпека та добробут» пропонуємо цілу палітру ідей для вдосконалення навчального процесу:

- здійснюйте творчий підхід до структурування уроку, перетворюючи його на справжнє пригодницьке дослідження, створіть атмосферу цікавості для кожного, зважайте, що діти сучасного покоління мають зовсім інший стиль навчання, тому дуже важливо враховувати особливості кожного окремо і шукати індивідуальний підхід;
- запропонуйте стимулювання самостійної роботи, підкреслюючи важливість власних думок і відкриттів, розглядайте помилки як цінний досвід, який допомагає зростати;
- упроваджуйте завдання, що виходять за межі традиційних знань, відпрацюйте всі етапи розумового аналізу відповідно до таксономії Блума, стимулюючи учнів розвивати увагу, пам'ять та креативність;
- під час активних перерв упроваджуйте різноманітні фізичні вправи для зміцнення тіла та культури розумової праці;
- створюйте обстановку, де кожен учень, незалежно від рівня підготовки, може проявити ініціативу та творчу самостійність;
- аналізуйте результати уроку не лише з точки зору засвоєних знань, а й з огляду на емоції та враження, відкрито обговорюйте, що сподобалося та можливості для подальшого вдосконалення;
- давайте конкретні поради та рекомендації щодо оптимального способу виконання домашнього завдання, допомагаючи вихованцям долати труднощі та досягати найкращих результатів.

Для опанування педагогічними працівниками особливостей організації освітнього процесу за модульною навчальною програмою «Здоров'я, безпека та добробут». 5–6 класи (інтегрований курс) авторів Гущина Н., Василяшко І. організовано навчальний курс від Інституту педагогіки НАПН України за програмою підвищення кваліфікації «Здоров'я, безпека та добробут» у НУШ: інноваційні підходи» (<http://teachnew.yakistosviti.com.ua/?redirect=0>)